

GROEP 5/6

**OP STAP
MET JAN &
JANNEKE**

**Museum
De Laarman**

INHOUD

Met de leerlijn komen leerlingen van groep 1 t/m 8 in het basisonderwijs structureel in aanraking met het lokale erfgoed en de bijbehorende verhalen, krijgen zij kennis van de eigen omgeving en leren zij het erfgoed waarnemen, herkennen, verklaren en waarderen.

Met erfgoed bedoelen we: Sporen van vroeger die je nog steeds kunt terugvinden in voorwerpen, verzamelingen en collecties, gebouwen, verhalen, bijzondere plekken en in het landschap. Het zijn de schatten van de gemeente Raalte. Soms zie je ze gelijk en soms zijn ze een beetje verborgen!

Ga je mee op zoek?

**OP STAP
MET JAN &
JANNEKE**

Achtergrondinformatie

3

Les 1

7

Les 2

9

Les 3

13

Bijlagen

15

ACHTERGROND INFORMATIE

Het erfgoed dat centraal staat in deze lessen is bijzonder omdat kinderen via deze lessen zicht krijgen op de start van hun eigen geschiedenis.

**OP STAP
MET JAN &
JANNEKE**

In dit project gaan leerlingen aan de slag met het thema verzamelen en bewaren en een bijzondere verzameling voorwerpen van 100 jaar geleden.

Op Stap met Jan en Janneke, jong in 1910 (leerlijn versie)

Op stap met Jan en Janneke geeft kinderen uit groep 5 en 6 van de basisschool een beeld van het dagelijks leven rond 1910 in Luttenberg en omgeving. Hierbij komen de volgende thema's aan de orde: kleding, wonen, werken, huishouden, voeding, vervoer, school en spel.

In het museum zijn de kinderen actief bezig. Op een speelse wijze oefenen zij onderzoeksvaardigheden met authentieke bronnen. In Op stap met Jan en Janneke is het verhaal van Jan en Janneke de rode draad. Dit verhaal verbindt de subthema's op een logische manier met elkaar, het brengt de geschiedenis tot leven en biedt kinderen de mogelijkheid om zich te identificeren met de twee hoofdpersonen.

In de voorbereidingsles op school krijgen de leerlingen het eerste deel van het verhaal te horen. Bij het bezoek aan het museum worden verschillende aspecten uit het verhaal concreet: de leerlingen zien en gebruiken voorwerpen, die ook in het verhaal van Jan en Janneke aan de orde komen. In de reflectieles op school horen de kinderen het tweede deel van het verhaal. Hierin gaan Jan en Janneke naar school en vindt Janneke een gulden op straat. Hoe het verhaal afloopt en wat Janneke met de gulden gaat doen mogen de leerlingen zelf bedenken.

Deze leerlijnessen zijn ontwikkeld door:

Vrijwilligers van Museum De Laarman.

De lessen zijn gebaseerd op het oorspronkelijke project 'Op stap met Jan en Janneke. Jong in 1910'. Voor de leerlijn zijn de lessen ingekort en aangepast.

ACHTERGROND INFORMATIE

**OP STAP
MET JAN &
JANNEKE**

Het erfgoed dat centraal staat in deze lessen is bijzonder omdat kinderen via deze lessen zicht krijgen op de start van hun eigen geschiedenis. Uit de verhalen van hun ouders weten ze iets van de familiegeschiedenis, maar hoe was het leven 100 jaar geleden? Als er nog overgrootouders zijn, kunnen die misschien iets vertellen over hun jeugd, de spelletjes, het harde werken, het leven in en rond huis, de grote gezinnen, de armoede. Maar over een aantal jaren is die generatie er niet meer. Wie kan dan nog vertellen dat er wel vijf kinderen in de bedstee sliepen of dat sokken gestopt werden omdat nieuwe te duur waren? Dat het eten uit de eigen tuin kwam en dat het varken uit de stal geslacht moest worden om vlees op het bord te krijgen.

Het erfgoed is de basis van onze huidige samenleving. Wat onze voorouders hebben neergezet is door de latere generaties verbeterd en verder ontwikkeld. Een voorbeeld is de lei en griffel, gemaakt van leisteen. De lei kon iedere dag opnieuw gebruikt worden. Een natte spons erover en je kon weer verder. In de tijd van Jan en Janneke had ieder kind een lei en griffel. Met de griffel lekker krassen en akelige geluiden maken. De lei en griffel werden gebruikt tot in de jaren vijftig. Daarna kwam het potlood en de kroontjespen. Het inktpotje zat vast in de schoolbank. Doopte je de pen te diep, dan druppelde de inkt over de schoolbank en het papier. Had je te weinig inkt aan de pen, dan kon je niet goed schrijven. Via de vulpen, balpen en rollerpen schrijven de kinderen nu met een schrijfstift op hun tablet.

De leerling kan:

- aangeven wat redenen zijn waarom je erfgoed, voorwerpen van 100 jaar geleden, bewaart voor later.
- het verhaal bij het erfgoed plaatsen in de tijd en relateren aan hoe mensen 100 jaar geleden woonden, leefden en werkten en daarbij verschillen en overeenkomsten noemen met nu.
- aanwijzingen opvolgen hoe met erfgoed tijdens het museumbezoek om te gaan.

ACHTERGROND INFORMATIE

Museum De Laarman
Butzelaarstraat 60,
8105 AR Luttenberg
T 0572-301288
info@delaarman.nl
www.delaarman.nl

Reserveren bij Museum De Laarman:

Scholen worden in november of december benaderd door de projectleider van Museum De Laarman met een brief of mail waarmee zij zich kunnen inschrijven voor het project. Andere scholen kunnen contact opnemen met de beheerder van het museum via bovengenoemde adresgegevens. Het uitvoerende lesprogramma bij Museum De Laarman duurt twee klokuren en wordt in overleg gepland op dinsdag of donderdag in april, mei en juni.

**OP STAP
MET JAN &
JANNEKE**

Museum De Laarman

In een voormalige maalderij, eind jaren vijftig gebouwd, is Museum De Laarman gevestigd. Naast kerktorens behoren veevoedersilo's sinds de laatste zestig jaar bij het Sallandse landschap. Het markante gebouw staat boven op de Luttenberg en kijkt uit over de weidse landschappen. "Het gewone is bijzonder", zo kan De Laarman getypeerd worden. De normale dagelijkse en regionale agrarische cultuur wordt in haar soberheid getoond, maar ook als waardevol belicht. Aan de hand van thema's zijn er levendige en interactieve presentaties ingericht. In de permanente tentoonstelling zijn onder andere thema's te vinden zoals: "boer en veearts" en "de boerin". Daarnaast is de werking van de oude maalderij in ere hersteld. Achter het museum zijn een smederij en timmerwerkplaats te vinden, waar u zelf, onder deskundige begeleiding, op de authentieke wijze aan de slag kunt gaan.

Wie nu het museum bezoekt, treedt binnen in de voorbije tijd van 1875-1960. De bezoeker vindt er ondermeer een collectie van oude landbouwmachines, handgereedschappen, veeartsenij instrumenten en voorwerpen rondom melkverwerking. Boven is een ruimte voor wisselende exposities. Er staan machines en gereedschappen die gebruikt werden in de landbouw zoals een overzicht van de productie van de aardappel: van ploegen tot rooien en sorteren. En een voorbeeld van de melkweg, van koe tot melkfabriek. De Laarman zelf is ook erfgoed, want het hoofdgebouw is aangemerkt als industrieel erfgoed; het is een voormalige mengvoedercentrale voor veevoer. Het museum geeft verder een kijkje in de boerencultuur en in met de landbouw verbonden werk, zoals veeartsenij en smederij.

ACHTERGROND INFORMATIE

**OP STAP
MET JAN &
JANNEKE**

Naast de zorg voor en de presentatie van de vaste collectie, organiseert De Laarman jaarlijks evenementen. Deels passen deze binnen het thema van de landbouw, bijvoorbeeld het Oldtimerfestival, rogge zaaien/maaien/dorsen, de proeverij van streekproducten of een tentoonstelling met een agrarisch thema. Deels vallen zij daarbuiten, zoals bloemschikken, en worden ze ondernomen in de verwachting nieuw publiek voor het museum aan te trekken.

Omdat De Laarman op een mooie plek aan de rand van een natuurgebied staat, positioneert het museum zich tevens als uitvalsbasis voor activiteiten in samenwerking met organisaties als Overijssels Landschap en IVN.

Tot het vaste aanbod van De Laarman behoren ook vormen van levende geschiedenis. In de oude smederij, van ouds her onmisbaar voor onderhoud van de landbouwmachines, kunnen mensen zelf aan de slag. Op de velden die ter beschikking van De Laarman zijn gesteld, wordt de jaarlijkse cyclus van rogge- teelt in ere gehouden.

LES 1

introduction

30 min

Docent

Deel 1 verhaal
Jan & Janneke
(bijlage 1)

Deze introductieles wordt gegeven op school door de docent.

De leerling wordt voorbereid op de beleving van het erfgoed door een opdracht en het activeren van de voorkennis.

Terug in de tijd met Jan en Janneke

OP STAP
MET JAN &
JANNEKE

Lesonderdelen:

1. Uitleg over het project en thema aan de leerlingen. Bespreek met de leerlingen het begrip erfgoed. “Met erfgoed bedoelen we: Sporen van vroeger die je nog steeds kunt terugvinden in voorwerpen, verzamelingen, gebouwen, verhalen, bijzondere plekken en in het landschap. Het zijn de schatten van de gemeente Raalte. Soms zie je ze direct en soms zijn ze een beetje verborgen!” We gaan op zoek naar sporen bij Museum de Laarman. Daar hoort het verhaal van Jan en Janneke bij.
2. Lees deel 1 van het verhaal. Dit verhaal is de introductie van het hoofdthema van het project, het dagelijks leven rond 1910. Hiermee inventariseert en activeert u de voorkennis van de kinderen. Het verhaal vindt u in de bijlage.
3. Bespreek het verhaal na met de leerlingen. Stel hierbij de volgende vragen:
 - Speelt het verhaal in deze tijd?
 - Hoe weet je dat? (Verschillen met nu laten benoemen: bedsteden, geen water, geen elektriciteit, geen wc, koffiebonen zelf malen etc.)
 - Hoeveel jaar geleden speelt dit verhaal zich af?
 - In welk jaartal?
 - Hoe weet je dat?
 - Ken jij iemand die toen heeft geleefd? (Opa's, oma's, overgrootouders.)
4. Bespreek wat u van de leerlingen verwacht in de volgende les: de kernles. Wat zijn de afspraken die u met ze maakt tijdens het bezoek aan Museum de Laarman? Laat de leerlingen zelf drie aandachtspunten noemen bij het voorzichtig omgaan met het authentieke erfgoed, de verzameling voorwerpen die het museum bewaart. Inventariseer een top 3.

LES 2

kernles

De kinderen werken in het museum in 6 groepjes. Deel op school de groepjes vast in.

Voor de museumles zijn 6 begeleiders nodig. Dit kunnen zowel ouders als docenten zijn. U vindt in de bijlagen een brief die u van tevoren aan de begeleiders kunt toesturen, zodat zij weten wat er van hen wordt verwacht.

In het museum bent u als leerkracht verantwoordelijk voor de orde. Op deze manier kan de museummedewerker zich geheel op de inhoudelijke kant van de les richten.

**OP STAP
MET JAN &
JANNEKE**

In het museum zijn de volgende aandachtspunten belangrijk:

- **Respect voor de kwetsbare museumstukken.** In het museum zien en ervaren de kinderen echte voorwerpen en objecten uit de tijd van Jan en Janneke. Voorwerpen waar we zuinig op zijn, maar die wel aangeraakt en gebruikt mogen worden. Ze zijn tientallen jaren oud, oersterk, maar door de loop van de tijd intussen kwetsbaar geworden. We vragen van de bezoekers om met respect om te gaan met deze spullen.
- **Aanwezig:** De groep, docent en 1 begeleider per groepje (6 groepjes) zijn 5 minuten voor het afgesproken tijdstip aanwezig.
- **Voorbereiding:** de kinderen weten waarom ze een bezoek brengen aan het museum en de introductieles is uitgevoerd.
- **Bijzonderheden:** Zijn er kinderen die tijdens het museumbezoek speciale aandacht nodig hebben, dan horen we dit graag van te voren (bijv. voedselallergie, handicap).

LES 2

kernles

90 min

Museum
De Laarman

Brief voor
de ouders
(bijlage 2)

In deze les staat het beleven van het erfgoed centraal. In het museum worden de leerlingen begeleid door een educatief medewerker. De leerlingen komen in aanraking met voorwerpen uit het leven van Jan en Janneke. Ze doen in groepjes onderzoek binnen een circuit van activiteiten.

Op bezoek
bij
Jan en Janneke

**OP STAP
MET JAN &
JANNEKE**

Verloop van het bezoek aan Museum De Laarman in Luttenberg:

1. Ontvangst: 5 minuten

Introductie voor de hele klas in het museum. De museummedewerker vraagt de leerlingen of ze wel eens in Museum De Laarman zijn geweest. Wat valt ze op aan het museum? Wat doet een museum? Wat wordt in Landbouwmuseum De Laarman zoal bewaard?

2. Rondleiding: 20 minuten

De museummedewerker leidt de leerlingen langs de volgende zaken (in deze volgorde):

- *De voorkamer.* De museummedewerker vertelt waar de zitkamer vandaan komt en dat deze bij een rijke boer gehoord heeft. Het is een woonkamer uit de tijd van Jan en Janneke; hadden zij thuis ook zo'n mooie kamer?
- *De keuken.* Deze lijkt wel een beetje op de woonkeuken zoals die in het huisje van Jan en Janneke was; geeft een demonstratie (in de volgorde van het verhaal) van:
 - Po op de beddenplank in de bedstee.
 - Petroleumlamp met petroleum (lamp zal worden aangestoken en leerlingen mogen ruiken). In het achterhuis gebruikten opa en Jan een kaarsje.
 - Handwerkkist met kopje als stoppaddestoel (museummedewerker legt uit waar die voor diende).
 - Fornois (in huisje Jan en Janneke hadden ze nog een open vuur) + turfbak (boven het vuur werd het water voor de koffie gekookt). (Even een turf in de kring laten rondgaan en de kinderen een turf laten voelen.)
 - Reuzel (leerlingen mogen ruiken) en reuzel op roggebrood (laat de kinderen een klein stukje proeven). Van oude reuzel maakten ze hun eigen kaarsjes (dat mogen jullie straks ook gaan doen).
 - Tonen van kleren (+ ondergoed) uit de tijd van Jan en Janneke.

LES 2

kernles

**OP STAP
MET JAN &
JANNEKE**

2. Vervolg rondleiding

- *De geut of götte*. Wasrek voor melkbussen. Die werden elke dag door moeder met behulp van een heideboender en wit zand grondig schoongeboend.
 - uitleg juk met twee emmers
 - wasketel (hier mogen jullie straks zelf de was doen)
 - zwengelpomp; enkele kinderen mogen hier even aan zwengelen
- *De kelderkast*. Keulse pot, weckflessen (wecken was in 1910 erg modern), meel, worsten enz.
- Naar de *afdeling voor de aardappelen*. Hier de rondleiding met name afstemmen op de situatie van het verhaal van Jan en Janneke rond 1910: wieden en aardappelen rooien uit de koude, natte grond.
- Naar de *loods op de begane grond*; laten zien van een dorsmachine en de smidse met hamer.

Optioneel (aan de hand van oude foto's):

- Hoofdstraat belegd met keien en puin (aan de hand van een historische foto)
- Museummedewerker laat oude munten zien (halve cent, cent etc.)

3. Activiteitencircuit (schema zie blz 11)

Introductie: 5 minuten

Activiteiten: 6 x 10 minuten (60 minuten)

Bij elk onderdeel staat een begeleider. De leerlingen vinden zelf uit wat ze bij elk onderdeel moeten doen en hoe ze het moeten doen. De docent is verantwoordelijk voor de logistiek en zal de tijd in de gaten houden. In 6 groepjes van 5 gaan de leerlingen de volgende dingen zelf doen.

LES 2

kernles

**OP STAP
MET JAN &
JANNEKE**

Activiteitencircuit

Activiteit	Thema	Locatie	Materialen
1 Stoof in was zetten (meisjes) en klompen schuren (jongens)	Huishouden	Woonkamer	stoof/was/doek klompen, zandsteen, wit zand, emmertje water
2 Koffiebonen malen	Voeding	Keuken	koffiemolen, bonen, papier om zakjes te vouwen
3 Sopje maken en de was doen	Huishouden	In de götte	wasketel, zeepklopper, zeep, luiers, droogrek
4 Leitje schrijven	School	Aan een tafeltje of schoolbankje in de ontvangstruimte	leitjes, griffels, voorbeeld schoonschrift
5 Kaarsjes maken	Huishouden	Kaarsenmakerij	reuzel, pannetje, metselzand, verwarmingsbron, touw
6 Hoepelen en steltlopen* * Bij slecht weer: Bikkelen	Spel Spel	Buiten Kantine	ouderwetse hoepel en stelten botjes

Tips voor begeleiders in het stellen van historische vragen en die gericht zijn op het ontdekken/ onderzoeken van de voorwerpen tijdens de rondleiding en activiteitencircuit.

- Waarom is de bedstee zo klein?
- Waarom staan de po's bij de bedstee?
- Waarvoor wordt de wasklok en het wasbord gebruikt
- Konden de mensen de dure koffie betalen? Gebruikten ze een alternatief? Waar wordt het koffie-extract Buisman van gemaakt?
- Wat is er beter aan toen, in vergelijking met nu? (samen de schouders eronder, gedeelde smart is halve smart) Wat is er beter aan nu, in vergelijking met vroeger? (hygiëne, sneller klaar, minder inspanning)
- Waar wordt de boenwas van gemaakt?
- Waarom moeten de klompen uit, voordat de mensen naar binnen gingen.
- Waarom werden de klompen opgehangen aan een klompenrek?

LES 2

kernles

**OP STAP
MET JAN &
JANNEKE**

4. Afsluiting en nabespreking

In de schooltas van Janneke wordt een zilveren gulden in een zakdoekje gevonden. Dit roept weer nieuwe vragen op, waar de kinderen op school mee aan de gang gaan. De groep neemt de zilveren gulden mee naar school.

Sluit het bezoek gezamenlijk af.

De groep komt na afloop weer bij elkaar in de ontmoetingsruimte, de kinderen en begeleiders kunnen vragen stellen. Vraag aan de leerlingen: Wat heb je ontdekt vandaag?

Op een tafel ligt een zilveren gulden. Dit is de gulden van Janneke. Hoeveel zou de gulden nu waard zijn, (als je een heel mooie munt hebt, is die nu 35 euro waard) wat zou je daarvan willen kopen (eventueel op een bord schrijven) en wat zou je hiervan kopen als je echt arm bent. Eventueel kan dit ook op school besproken worden.

De kinderen worden uitgenodigd om nog eens met hun ouders het museum te bezoeken en dan aan hun ouders alles te vertellen wat ze vandaag geleerd hebben.

De projectleider bedankt de groep voor hun aanwezigheid en interesse in het museum.

LES 3

reflectieles

60 min

Docent

- Verhaal deel 2
- Zilveren munt meegekregen van museum
- Werkblad 1 en 2

Deze afsluitende les wordt gegeven op school door de docent.

Wil jij terug naar de tijd van Jan en Janneke?

**OP STAP
MET JAN &
JANNEKE**

Lesonderdelen:

1. Reflectie: Bespreek met de leerlingen het bezoek aan Museum De Laarman.

- Wat hebben ze geleerd? Wat hebben ze ontdekt?
- Wat kunnen ze elkaar vertellen over de voorwerpen uit de verzameling van het museum: *de stoof / klompen / de koffiemolen / zeepklopper / de wasketel / leitjes en griffel*.
- Zijn dit voorwerpen die we nog steeds gebruiken? Laat voor ieder voorwerp nagaan welk voorwerp uit onze tijd hierop lijkt. Zoek samen naar voorbeelden.
- Welke spelletjes hebben ze gedaan? Welke spelletjes doen we nu? Bedenk een spelletje dat door kinderen over 100 jaar wordt gespeeld.

2. Lees deel 2 van het verhaal voor.

Bespreek het verhaal kort na met de leerlingen. Stel ook de vraag: Zou jij terug willen naar de tijd van Jan en Janneke? Waarom wel/niet?

3. Kies een van onderstaande opdrachten (zie ook volgende pagina). Of laat alle opdrachten maken.

- Tekenopdracht: Laat de zilveren Wilhelmina gulden in de klas rond gaan. Laat de leerlingen de munt onderzoeken. Stel daarbij de vraag: waarom bewaren we deze munt? Probeer met de leerlingen zoveel mogelijk redenen te bedenken. (Denkt u aan: ouderdomswaarde, schoonheidswaarde, materiaalwaarde, gevoelswaarde, zeldzaamheidswaarde, symbolische waarde en functionele waarde.) Laat de zilveren gulden nauwkeurig natekenen. Wat valt ze op? Gebruik werkblad 1 en eventueel de kopie van de munt in de bijlagen. Een paar kinderen kunnen ook een afdruk maken door de gulden onder het werkblad te leggen en er met een zacht potlood overheen te gaan (frottage).

LES 3

reflectieles

**OP STAP
MET JAN &
JANNEKE**

- Rekenopdracht: Wat kan Janneke voor een gulden kopen? Bespreek met de kinderen wat je vandaag de dag allemaal voor een gulden zou kunnen kopen. De omreken tabel naar euro's kan hierbij helpen. Met de vragen op werkblad 2 gaan de leerlingen uitrekenen wat Janneke in 1910 voor een gulden kon kopen.
- Opdracht: Wat doet Janneke met de gulden? Geef de opdracht om het einde van het verhaal te schrijven, te tekenen of uit te spelen in een drama. De centrale vraag is: Wat doet Janneke met de gulden? Door de voorafgaande rekenopdracht weten ze enigszins wat een gulden rond 1910 waard was.

Optie:

- Buitenspelen. Maak tijdens de gymles gebruik van ouderwetse buitenspelen op het schoolplein. Maak een circuit met: touwtje springen, tolleren, kaatsballen, knikkers, blindemannetje etc.
- Geef een extra les over geld vroeger en nu. Vergelijk de zilveren munt met de euro's van nu.

Zorg dat de munt weer retour gaat naar Museum De Laarman. Eventueel vergezeld met een bedankkaartje van de klas, een foto, een tekening of één van de stelopdrachten.

BIJLAGEN

Inhoud

1. Verhaal Op stap met Jan en Janneke deel 1 (introductieles)
2. Verhaal Op stap met Jan en Janneke deel 2 (reflectieles)
3. Brief voor ouders
4. Werkblad 1: De gulden van Janneke
5. Kopie zilveren Wilhelmina gulden
6. Werkblad 2: Wat kan Janneke kopen voor een gulden?
7. Werkblad 3: Wat doet Janneke met de gulden?

BIJLAGEN

bijlage 1

Op stap met Jan en Janneke - Deel 1

In 1910 woont het gezin Lunshof in een kleine boerderij in Luttenberg; het gezin bestaat uit vader, moeder, Derk, Drieka, Jan, Janneke, Aleida, Elisabeth en de kleine Berend. Opa woont bij het gezin in huis en werkt mee op de boerderij.

Janneke ligt in de bedstee, ze is net wakker en wrijft zich in haar ogen. Haar drie zusjes liggen nog naast haar te slapen. Het is lekker warm in het kleine hokje. De klok van de H. Corneliuskerk slaat zes keer. Moeder roept: "Het is tijd om op te staan". Aleida en Elisabeth schrikken meteen wakker. Drieka zucht en kreunt en heeft geen zin om op te staan. Janneke gluurt door een kier in de deurtjes van de bedstee. Haar moeder steekt met een lucifer de petroleumlamp aan. Hè, dat ziet er een stuk gezelliger uit! Janneke springt uit de bedstee. Brrr, wat is het koud. Snel stapt ze van de stenen vloer op de kokosmat. Oei, dat prikt in haar blote voeten.

Opa heeft de kachel aangestoken met brandende turf en het begint al een beetje warm te worden. Moeder heeft nu al een klusje voor Janneke. "In de sok van Jan zit een gat, ga jij die eens gauw stoppen, dan kan hij hem straks aan naar school". Janneke gaat bij het vuur zitten, na een tijdje draait ze zich om zodat haar rug ook lekker warm wordt. Opa zegt niks, hij zit aan de andere kant van de kachel en kauwt op zijn pruimtabak. Als zijn mond vol is met het tabakssap, spuugt hij het sap in de turfbak, steekt een nieuwe pruim tabak achter zijn kiezen en kauwt weer verder.

Drieka is nu ook opgestaan en ze helpt Aleida en Elisabeth met aankleden. Moeder maakt op het petroleumstel een bordje pap voor de kleine Berend. Jan komt binnen; hij slaapt net als opa in het achterhuis. Het kan daar erg koud zijn want er is geen kachel. Ook voor Jan is er direct een klusje. "Ga je even water halen voor de koffie en gooi daarna de kokkepot vol met regenwater". Jan stapt in zijn klompen en om zijn hals wikkelt hij een oude sjaal.

Handig gooit Jan de emmer in de put. Het is bijna half zeven, hij moet opschieten. De volle emmer water giet hij in de ketel en die brengt hij naar moeder. Janneke is klaar met de sok en Jan trekt hem meteen aan. Zo krijgt hij snel weer warme voeten. Naast de regenput staat de kokkepot met daaronder een vuurplaats. Voor het wassen van de witte was en de luiers moet het water bijna kokend heet zijn. Jan vult de ketel zodat moeder straks de was kan doen.

Na het eten strooit Jan de as van gisteren uit de kachel in de gaten op het erf. Jan heeft een grote zwarte veeg op zijn gezicht. Als Janneke hem ziet, moet ze lachen: "Je bent net Piet de Smeerpoets".

"Piet was een smeerpoets op en top, die schrok voor elke waterdrop.

En als een dwaze om zich greep, bij 't zien van waskom, spons en zeep.

Zijn hoofd was als een ragebol, met stof en spinnenwebben vol:

Zijn nagels, foei om van te gruwen, wie zou zo'n vuile knaap niet schuwen?"

Dit versje heeft ze op school gelezen in het prentenboek van meester Holtmaat. "Hou je mond!", snauwt Jan. Met zijn zwarte handen loopt hij dreigend op Janneke af. Janneke rent lachend naar binnen, Jan gaat haar achterna en botst tegen Elisabeth aan. Die denkt: "Leuk, stoeien". Met z'n drieën rennen ze rondjes om de tafel. Elisabeth wil Jan tegenhouden en ze grijpt de broekzak. KRRRAAKKK!! de zak van de broek scheurt. Elisabeth loopt geschrokken achteruit. Jan en Janneke staan stil. Ze kijken elkaar aan. Heeft moeder het gehoord? "Wat zijn jullie aan het doen?", vraagt moeder streng. "Eerst maken jullie een hels kabaal en nu heerst hier een stilte als op het kerkhof. Wat is er gebeurd?"

BIJLAGEN

bijlage 1

Janneke begint te stotteren: “Nou, eh, we doen een nieuw soort van tikkertje, enne, eh, ... als je iemand op z’n oor tikt moet iedereen stil blijven staan en zijn mond dichthouden. Zo gaat het toch, hé Jan? Moeder heeft gelukkig niet gehoord dat zijn broek gescheurd is. En dat hoeft ze ook heus niet te weten. Het is Jans enige doordeweekse broek, hij draagt hem in zomer en winter. Eigenlijk moet hij er heel zuinig op zijn. Moeder gelooft het verhaal maar half. “Jaja, het zal wel, maar nu is het afgelopen jullie mogen niet rennen in huis. En Janneke, schiet nou eens op, de koffie is nog niet gemalen.”

Elisabeth verstoopt zich bij opa, Jan maakt zijn gezicht schoon en Janneke pakt stilletjes de koffiemolen., doet er koffiebonen in en begint te draaien. Janneke denkt: Ik wou dat het weer zomer was, dan kunnen we buiten spelen en dan ziet moeder ook niet alles. Maar hoe moet het nu verder met die broek? Met een zucht staat ze op en geeft haar moeder het laatje van de koffiemolen met de gemalen koffie. Al snel ruikt het hele huis naar verse koffie. Het is tijd voor het ontbijt en iedereen gaat aan tafel. Ze eten donkerbruin roggebrood met een bé-tje reuzel. Moeder heeft nog wat melk over, ze doet er een beetje water bij en verdeelt het voor de drie jongste kinderen. Drieka helpt kleine Berend met zijn pap en Janneke heeft Elisabeth op schoot genomen. Jan zit zo ver mogelijk van moeder, dan ziet ze de scheur in zijn broek niet. Vader en Derk hebben vanochtend de twee koeien, de varkens, de geiten en de kippen al gevoerd. Ze zijn net klaar met het melken. Na het eten gaan ze naar de heidevelden. De heide wordt met de hak geplagd en daarna wordt de grond met het paard voor de ploeg omgeploegd tot akkerland.

In het voorjaar is er genoeg werk op de eigen boerderij. De haver en de boekweit worden gezaaid, aardappelen worden gepoot en de bonen gaan in de grond. Na schooltijd moeten Jan en Janneke helpen om het onkruid te wieden. In de zomervakantie helpt iedereen met de oogst. De bonen worden aan lange stokken in de droogschuur achter het huis gehangen. De rogge wordt gebonden en in bossen op de zolder gelegd. Later wordt de rogge op de lemen vloer van de schuur wordt gedorst en gaat het graan in jute zakken naar de molenaar. Het stro wordt gebruikt voor het vee op stal, maar ook voor de dakbedekking op het huis en de schuur. Elk jaar moet er wel weer iets gerepareerd worden. In de herfst, wanneer de aardappelen uit de grond moeten, gaat de hele familie mee naar het land. Vader en Derk steken met de vork in de grond om de aardappelen los te maken. De kinderen krabben met de hand door het zand en gooien de aardappels in een grote korf. Wanneer het regent vindt Janneke het niet zo’n leuk karweitje, maar de aardappelen moeten voor de winter uit de grond. Eigenlijk is er altijd wel werk op de boerderij!

“Mama, mag ik mijn melk in de koninginnenbeker?” vraagt Aleida. “Nee”, zegt moeder, “je weet dat dat niet mag, hij is veel te mooi om uit te drinken”. Twaalf jaar geleden heeft moeder de beker gekregen omdat Wilhelmina koningin was geworden. Het hele dorp was versierd met oranje linten en er was een groot feest. Alle kinderen waren vrij van school en liepen mee in de optocht. Na het eten gaat Drieka naar haar werk als keukenmeisje bij baron Bentinck op kasteel Schoonheten. Aleida, Elisabeth en Berend blijven de hele dag bij moeder thuis.

Voordat Jan en Janneke naar school gaan, zijn er nog weer klusjes. Janneke heeft de po van de beddenplank gehaald en in de poepton leeggegooid. Daarna heeft ze een emmer sop gemaakt om het straatje en het plaatsje opzij van het huis te schrobben. Jan helpt Derk met het legen van de poepton. Heel voorzichtig lopen zij met de volle, stinkende ton door de tuin en kieperen hem op de mestvaalt om. Jan en Janneke moeten opschieten want om half negen begint de school.

Onderweg zegt Jan: “Jij ook met dat stomme versje over Piet de Smeerpots. Nou heb ik een scheur in mijn broek.” Oei, dat was Janneke alweer helemaal vergeten. “Als je maar niet denkt dat ik die scheur ga naaien, dat is meidenwerk!” bromt Jan. Janneke denkt even na en zegt: “Nou goed, ik naai hem vanmiddag, als ik straks in de pauze met jouw hoepel mag spelen”. Jan kijkt opgelucht. “Goed, dat is dan afgesproken!”.

BIJLAGEN

bijlage 2

Op stap met Jan en Janneke - Deel 2 - Hoe komt Janneke aan die gulden?

Op weg naar school op het Kerkepad komt Jan zijn vrienden tegen. Hij rent met Piet en Willem voor Janneke uit. Zo hebben ze nog even tijd om op het schoolplein te spelen voordat de schoolbel gaat. Janneke vindt het wel fijn om eventjes alleen te lopen. Het is al druk op straat. De jongen van de bakker fietst voorbij met een grote mand vol broden die hij bij de mensen thuis bezorgt. Wat ruikt dat verse brood lekker! In de verte klinkt de hoorn van de melkrijder die bij de boeren de melk ophaalt voor de stoomzuivelfabriek in Raalte. Een zwaar bruin paard trekt de kar voort en de bussen maken een rammelend geluid. Janneke rent de kar voorbij.

Opeens hoort ze: “Dag Janneke Lunshof”. Het is Job met zijn kar die wordt voortgetrokken door een lobbes van een hond. Janneke zegt zachtjes: “Goedemorgen”. Job is met een zak rogge op weg naar de molen. Janneke loopt verder over de keien. Daar hoort ze een brommend geluid. Hé, een auto, die zie je niet zo vaak, wie zou het zijn? Het is de auto van baron Bentinck. Janneke kent de baron wel omdat Drieka bij hem op zijn kasteel Schoonheten werkt als keukenmeisje. Maar ze kan natuurlijk niet naar hem zwaaien. Zoiets hoort niet.

Opeens ziet Janneke iets glinsteren in het gras onder de bomen. Wat is dat? Ze bukt zich om het op te rapen. Het is een glimmende, zilveren gulden. Ze heeft een gulden gevonden! Snel doet ze haar hand weer dicht, ze kijkt om zich heen. Heeft niemand het gezien? Ze wordt er zenuwachtig van.

“Ik heb een gulden, een hele gulden, ik heb een gulden, een hele gulden,” zingt het door haar hoofd. Stuivers, dubbeltjes, centen en halve centen, die heeft ze vaak genoeg in haar hand als ze voor moeder boodschappen moet doen. Maar een hele gulden! En niemand weet dat zij hem heeft! Ze bedenkt wat ze allemaal voor een gulden kan kopen, er is zoveel dat ze wel wil hebben. Of moet je een gevonden gulden naar de politie brengen? In de verte hoort ze het fluitje van bovenmeester Holtmaat. Snel wikkelt ze de gulden in haar zakdoek en ze stopt hem diep in de zak van haar schort. Met haar hand op de zak gedrukt rent ze naar school.

Ze is bijna te laat, alle andere kinderen zijn al in het lokaal. Het is een groot kabaal met zestig kinderen die door elkaar praten en lachen. Dan wordt het opeens muisstil. Alle kinderen gaan netjes rechtop staan naast hun schoolbank. Bovenmeester Holtmaat staat in de deuropening. “Goedemorgen jongens en meisjes”. Alle kinderen antwoorden in koor: “Goedemorgen meester Holtmaat” en gaan netjes in hun schoolbank zitten. Ze beginnen met rekenen.

Janneke pakt haar houten schooltas en schuift het deksel eraf. De schooltas is nog van haar vader geweest. Ze pakt haar lei en griffel eruit en schrijft de sommen van het bord over. Het is doodstil in de klas. Je kunt alleen nog maar het gekras van de griffels horen. Janneke kan haar gedachten maar moeilijk bij de les houden. Ze denkt aan de scheur in de broek van Jan en aan de gulden. Moet ze de gulden niet aan moeder geven? Die heeft het geld hard nodig. Maar als ze de gulden zelf bewaart tot na de zomer, als de kermis weer komt...dan zou ze wel tien keer in de draaimolen kunnen! En net zoveel kaneelstukken en kandijbrokken kopen als ze lust! Misschien kan ze een prentenboek kopen of een ganzenbordspel, dat is leuk voor iedereen...

In de pauze geeft Jan zijn hoepel aan Janneke. Ze kijkt hem verbaasd aan. Ze was alweer vergeten dat ze de scheur in Jans broek zou naaien. Ze denkt alleen maar aan de gulden in de zak van haar schort. Zal ze aan Jan vertellen wat voor schat ze heeft gevonden? Nee, ze wil eerst zelf besluiten waaraan ze het geld gaat uitgeven. Ze pakt de hoepel en rent de straat op om met haar vriendinnetje Marie te hoepelen.

Die middag zijn alle jongens om half vier vrij. De meisjes blijven in het lokaal want juffrouw Van Dam geeft nog een uur handwerkles. Als ze bezig zijn met het naaien van een knoopsgat stopt Janneke snel een draadje in de zak van haar schort. Dat gaat ze vanmiddag gebruiken om de scheur in Jans broek te naaien. Ze denkt bij zichzelf: “Jan is al lekker buiten aan het spelen en ik moet straks ook nog die stomme scheur naaien. En misschien nog wel meer verstelwerk doen voor moeder. Die jongens hebben het maar wat gemakkelijk!” Maar ze kan toch niet echt heel jaloers zijn op Jan. Want, zegt ze tegen zichzelf: “In mijn zak zit een gulden en in die van Jan zit een scheur!”

VOOR DE OUDER OF VERZORGER

U heeft zich opgegeven als begeleider voor de museumles van het project Op stap met Jan & Janneke, jong in 1910. Hieronder vindt u alle informatie die u nodig heeft om het museumbezoek tot een succes te maken.

Achtergrondinformatie bij het project

In het project Op stap met Jan & Janneke staat het begrip “een eeuw geleden” centraal. Aan de hand van het verhaal van Jan en Janneke gaan de kinderen zich bezig houden met het leven in Luttenberg en omgeving in 1910.

In het museum

In museum De Laarman komen de kinderen echte spullen uit de tijd van Jan en Janneke tegen. Ze doen klusjes en spelletjes die Jan en Janneke ook deden. Hoe zagen kinderen er eigenlijk uit, honderd jaar geleden? Daar komen de kinderen allemaal achter in het museum.

Wat wordt er van u verwacht in het museum?

Na een introductie door de museummedewerker gaan de leerlingen een activiteitscircuit volgen. De kinderen zijn op school al in zes groepjes verdeeld. Zij doen door het museum verspreid zes activiteiten. Uw taak is het begeleiden van zo’n groepje. Van de museummedewerker hoort u waar u met uw groepje begint. Bij elke activiteit ligt een instructievel, waarop de kinderen kunnen lezen wat ze moeten doen.

- 1. U moet er voor zorgen dat één van de kinderen de opdracht voorleest, voordat ze aan de slag gaan.**
- 2. Na 10 minuten gaat u naar de volgende activiteit. Het instructievel laat u liggen voor het volgende groepje. U legt de voorwerpen weer neer zoals u ze gevonden hebt.**

De groepjes leerlingen gaan de volgende activiteiten doen:

1. klompen schuren of stoofje in de was zetten
2. koffie malen en in zakjes doen
3. sopje kloppen en de was doen
4. met griffel op leitje schrijven
5. kaarsjes maken van dierlijk vet
6. hoepelen en steltlopen

Na 60 minuten komen de leerlingen weer bij elkaar om gezamenlijk de les af te ronden.

Totale duur van het museumbezoek: 1 uur en 30 minuten.

Door de leerkracht in te vullen:

Wat: Begeleiding museumles Op stap met Jan en Janneke, jong in 1910.

Waar: Museum De Laarman, Butzelaarstraat 60 in Luttenberg

Wanneer:

Datum:

Tijd:

Verzamelen:

Waar:

Tijd:

WERKBLAD 1

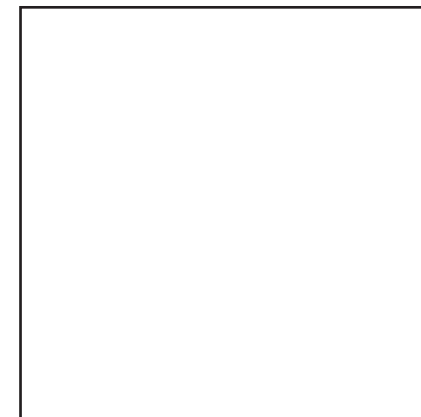
De gulden van Janneke

Koningin staat
op de gulden.

Maak een afbeelding van de gulden in het vakje hiernaast.
Wat ontdek je?

.....

.....

KOPIE GULDEN

WERKBLAD 2

Prijslijst

1 sigaar.....	2½ cent
1 pak thee.....	80 cent
1 klein chocolaatje.....	2½ cent
1 groot chocolaatje.....	15 cent
1 pot appeljam.....	20 cent
1 pakje roomboter.....	150 cent
1 pakje margarine.....	50 cent
1 pond gehakt.....	40 cent
1 pond biefstuk.....	50 cent
1 blikje sardientjes.....	20 cent
1 rol behang.....	6 cent
1 pak speelkaarten.....	4 cent
10 ansichtkaarten.....	25 cent
1 koffiekommetje.....	6 cent
1 paplepel.....	2 cent
1 kop en schoteltje.....	10 cent
1 likeurglaasje.....	6 cent
5 stukken zeep.....	10 cent
1 paar kousen.....	54 cent
1 Amersfoortse Courant...	10 cent
1 kaartje voor het zwembad	45 cent
1 kaartje voor het museum	10 cent
1 treinkaartje naar Amsterdam	40 cent

Wat kan Janneke kopen voor een gulden?

1. Hoeveel kosten:

3 pakken thee	=cent
4 grote chocolaatjes	=cent
3 potten appeljam	=cent
2 pond gehakt	=cent
2 pakjes roomboter	=cent
3 kaartjes voor het zwembad	=cent
2 paar kousen	=cent
2 blikjes sardientjes	=cent
3 koffiekommetjes	=cent
3 pakjes margarine	=cent
2 kaartjes naar Amsterdam	=cent

2. Janneke heeft 1 gulden. Dat is 100 cent. Ze wil cadeautjes kopen voor vader en moeder.

Wat kan ze kopen van de prijslijst hiernaast?

Vader = cent

Moeder = cent

Samen is dat cent. Janneke houdt cent over. Daarvoor koopt ze voor zichzelf

3. Heeft Janneke genoeg aan 1 gulden als ze met haar vriendin naar het zwembad wil?

Twee kaartjes voor het zwembad kosten samen cent.

Eén gulden is dus wel/niet genoeg.

WERKBLAD 3

Wat doet Janneke met de gulden?

“Die middag zijn alle jongens om half vier vrij. De meisjes blijven in het lokaal want juffrouw Van Dam geeft nog een uur handwerkles. Als ze bezig zijn met het naaien van een knoopsgat stopt Janneke snel een draadje in de zak van haar schort. Dat gaat ze vanmiddag gebruiken om de scheur in Jans broek te naaien. Ze denkt bij zichzelf: “Jan is al lekker buiten aan het spelen. En ik moet straks ook nog die stomme scheur naaien. En misschien nog wel meer verstelwerk doen voor moeder. Die jongens hebben het maar wat gemakkelijk!” Maar ze kan toch niet echt heel jaloers zijn op Jan. Want, zegt ze tegen zichzelf: “In mijn zak zit een gulden en in die van Jan zit een scheur!”

Wat doet Janneke met de gulden?

Schrijf zelf het einde van het verhaal. Je mag het ook tekenen. Of je maakt er een toneelstukje van.

A large dashed rectangular box for writing or drawing.